
FRATERNIZAREA UNOR SOLDAȚI CU ȚĂRANII ÎN TIMPUL RĂSCOALEI DIN 1888

C. CĂZĂNIȘTEANU

Ca toate confruntările de clasă însemnate, răscoalele țărănești de la 1888 au determinat clasele, grupările și păturile sociale de la noi să-și definească într-un fel sau altul poziția, iar organismele prin care statul capitalist își exercita dominația să-și demonstreze eficiența și, bineînțeles, atașamentul. Și dacă pătrunderea sensurilor și semnificațiilor reacției unora din factorii enumerați mai sus au constituit obiectul unor studii speciale¹, analiza altora, cum ar fi armata, de pildă, principalul instrument de represiune, nu și-au găsit pînă acum locul în cuprinsul vreunei cercetări, nici măcar parțiale.

Abordarea problemei atitudinii pe care au adoptat-o unii ostași, chemați să înăbușe mișcarea de la 1888, prezintă un interes cel puțin îndoit. Pe de o parte, oferă posibilitatea descifrării unor laturi rămase în obscuritate ale celei mai importante ridicări țărănești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, revelatoare sub multe aspecte, iar pe de alta, este de natură să pună în lumină atît unele elemente comune, cît și unele deosebiri față de marile răscoale din 1907. Legate, de altfel, printr-un șir neîntrerupt de lupte ale populației rurale, de frecvență și intensitate variabilă, cele două mișcări prezintă deopotrivă numeroase trăsături identice, izvorîte din apropierea cadrului economic și social-politic care le-a generat, dar și unele particularități distincte, produs al evoluției firești a realităților românești, a factorilor conjuncturali specifici fiecărei mișcări.

Pentru a înțelege chipul cum a reacționat armata în primăvara anului 1888, trebuie luate în considerare, în primul rînd, structura organizatorică și baza socială a alcătuirii de atunci a armatei. Numai astfel poate fi găsită explicația logică a unor manifestări de solidaritate sau fraternizare a unor militari cu țăranii răsculați, manifestări care, departe de a fi singulare, așa cum

---

¹ D. Hurezeanu, *Cu privire la poziția mișcării socialiste față de răscoala țăranilor din anul 1888*, în „Studii”, an. XV (1962), nr. 3, p. 557—587.

se va vedea, aveau să pună în derută cercurile guvernante și să le împingă la luarea de măsuri extreme, pentru înlăturarea unei situații apreciate la un moment dat ca amenințând grav însăși ființa orînduirii burghezo-moșierești.

La 1888, armata română cuprindea, alături de unitățile permanente, așa-numitele trupe teritoriale, constituite dintr-un număr important de formațiuni semipermanente grupate în regimente de dorobanți și călărași². Pe lângă acestea, se mai găseau elementele neîndivizionate, alcătuite din milițieni și rezerviști, recrutate dintre ostașii care-și satisfăcuseră stagiul militar într-unul din cele două corpuri, permanent sau teritorial, gata a fi încorporate la nevoie.

Dorobanții și călărașii, destinați a conlucra la asigurarea ordinii interne și a pazei granițelor, se aflau sub arme doar o treime din timpul stagiului propriu-zis; în rest, erau lăsați la vatră. Totdeauna însă trebuia să fie pregătiți pentru a răspunde necondiționat ordinelor, oricît de arbitrare și inoportune ar fi fost, și concentrărilor efectuate de multe ori „fără nici un folos”, doar pentru ca să facă „de gardă și să slujească la corvezi”³. Garnizoanele unităților și subunităților de care depindeau erau amplasate fie în comunele natale, fie undeva în zona învecinată. De aici o serie de consecințe, care lămuresc poziția pe care o bună parte a acestei categorii de ostași s-a situat în zilele răscoalei.

Faptul că cea mai mare parte a anului dorobanții și călărașii stăteau în mijlocul consătenilor lor, avînd astfel puțința să le împărtășească din necazurile și mizeriile lor zilnice, copleșiți la rîndu-le sub povara greutăților și neajunsurilor proprii — amplificate de concentrările anuale pentru instrucție și de celelalte obligații militare —, victime ale samavolnicilor „comise de zapcii, de primari sau de comandanți”⁴, făcea ca spiritul de revoltă al trupelor nepermanente să fie cel puțin la fel de viu ca al majorității țaranilor.

O situație similară aveau milițienii și rezerviștii, unii dintre ei nemulțumiți și de neîmplinirea promisiunilor ce li se făcuseră ca urmare a participării lor la războiul pentru independență. Lipsiți de pămînt⁵, supuși aceluiași învoielii agricole oneroase și măsuri vexatorii — ca, de pildă, obligativitatea achitării dării căilor de comunicație, de care erau scutiți prin lege rezerviștii care au făcut campania din 1877—1878⁶ —, păstrînd încă nostalgia vieții de cazarmă mai ferite de griji, exasperați totodată de spectrul foamei și de inechitatea socială, aceștia vor constitui forța agitatorică primordială în ridi-

² *Anuarul oficial al armatei române*, București, 1888, p. 820.

³ „Lupta”, an. V, seria II-a, din 30 martie 1888, p. 3.

⁴ *Dezbatelile Adunării deputaților din anul 1888*, p. 363.

⁵ Unul din ofițerii trimiși să înăbușe răscoala nota în raportul său privitor la lipsa de pămînt a rezerviștilor: „.... unii dintr-inșii, cum sint rezerviștii și insurăței, nu au cel puțin nici un pogoan de loc, pentru a-l munci și a-și putea scoate hrana zilnică” (V. M. K o g ă l n i c e a n u, *Chestiunea țărănească, anexe*, București, 1906, p. 54).

⁶ Atît presa, cît și martorii oculari ai vremii semnaleză numeroase cazuri în care rezerviștii scutiți „de căile de comunicație” erau impuși totuși la plata dării. (Vezi, printre altele, cazurile semnalate în comunele Trifești din județul Roman și Mărgineni, din județul Neamț în ziarul „Muncitorul”, Iași, an. I, nr. 36 din 5 iunie 1888 și raportul maiorului I. N. Vitzu, comandantul trupelor concentrate pentru potolirea răscoalelor în plasele Olteniței și Negoești din județul Ilfov publicate în V. M. K o g ă l n i c e a n u, *op. cit.*, p. 52).

carea țărănească de la 1888. Nu puțini dintre ei se vor afla printre cei împușcați sau printre cei arestați pentru „instigare la revoltă“.

Deputatul C. Dobrescu surprinde o parte din adevăr în ceea ce privește rolul jucat în declanșarea mișcării de către soldații rezerviști, când în interpelarea adresată guvernului la ședința Camerei din 24 noiembrie 1888 spunea: „Și deci în mare parte răscoalele începuseră la semnalul foștilor militari. Mina era gata de a izbucni, trebuia să se fixeze numai minutul. Foștii militari, acești copii de țărani scoși din colibe, duși în orașe, dresați, suciți, întorși, subțiați, acești militari care instruiți oarecum se deprind a avea dispreț către societatea civilă, acești oameni puși într-o lumină vie a unei societăți civilizate, pleacă de acolo când termină anii, ca să se întoarcă la satul lor în casa părintească, să pună căciula în locul chipiului, să îmbrace zeghea în locul tunicei; în locul pantalonilor să ia țăarii, și în loc de cisme să ia opinca sau să umble cu picioarele goale, să mănince mămligă mucedă în loc de pine, această tranzițiune bruscă de la civilizație la starea ce o găseau acolo, credeți că o pot suferi?

Ei bine, tocmai partea voinică, puternică a țărâniei, foștii militari, simțind mai mult miseria, sărăcia complexă, ei au fost cei dintii în mișcările din primăvara trecută“⁷.

Uniți de aceleași impilări și nedreptăți, dovadă faptul că aproape zilnic se prezentau la sediile regimentelor trupelor nepermanente „soldații cu schimbul și rezerviștii cu reclamațiuni de diferite naturi“⁸, dorobanții, călărașii și rezerviștii nu numai că vor forma o forță aproape inseparabilă de acțiune pe toată durata răscoalei, dar vor fi de regulă fermentul de revoltă, purtătorii de cuvânt ai doleanțelor maselor țărănești și, frecvent, conducătorii lor în diferitele ciocniri armate ce vor avea loc. Faptul că ostașii din unitățile teritoriale și rezerviștii reprezentau elementul cel mai efervescent și sensibil la suferințele și năzuințele lumii rurale oferă o explicație a multitudinii formelor prin care nu puțini și-au manifestat nu numai dezacordul față de misiunea ce li se încredințase, dar chiar s-au raliat revolțailor.

Pe mulți îi vom găsi în primele rînduri ale celor care ridicau țărâniea la luptă. Prefectul de Roman raporta Ministerului de Interne că, în drum spre comuna Buciumi, pentru a liniști tulburările ivite acolo, a constatat că un călăraș care-l însoțea „facea instigațiuni între locuitori, în loc să-i liniștească“⁹. Un altul a venit în comuna Berceni și a spus locuitorilor că are ordin verbal să le aducă la cunoștință că, la 1 aprilie, să se prezinte la Ministerul Domeniilor pentru a-și revendica drepturile¹⁰. Într-o telegramă trimisă prefectului județului Ilfov i se aducea cu îngrijorare la cunoștință că „soldații rezerviști sunt cei dintii care îndeamnă pe țărani la răscoală“¹¹. Acțiunea de la Corni, județul Botoșani, de pe moșia Balș, a fost inițiată la începutul lunii mai de

⁷ *Dezbaterile Adunării deputaților din anul 1888*, p. 134–135.

⁸ Arh. st. Buc., Minist. de Război, dos. 1971/1888, f. 5.

⁹ Cornelia C. Bodea, *Contribuții documentare privind răscoala țărănilor din 1888*, în „Studii“, an. XI (1958), nr. 2, p. 193.

¹⁰ „România“, an. V, din 8 aprilie 1888, p. 3.

¹¹ *Răscoala țărănilor din 1888*, Edit. Acad. R.P.R., Buc., 1950, p. 89.

cinci rezerviști¹². Fenomenul pare a fi fost destul de frecvent pe toată suprafața cuprinsă de mișcare. Aceeași încheiere răzbate și în coloanele presei de atunci: „Este constatat indubitabil — se sublinia — că cea mai mare parte din revoltele țăranilor au fost pînă acum ațîțate de soldații liberați”¹³.

Alții au preluat conducerea luptei atunci cînd ostilitățile dintre țărani și autorități s-au declarat. Din cei patru conducători ai răzmeriței din comuna Mihăilești, județul Vlașca, doi erau rezerviști din contingentul 1883¹⁴. În județul Dîmbovița, una din cele mai masive ridicări s-a înregistrat în comuna Bădulești, din apropierea Găeștilor. Peste 800 de săteni, după ce au arestat pe primar și pe arendaș, s-au îndreptat spre Găești pentru a solicita rezolvarea problemelor în litigiu dintre țărani și proprietari sau arendași. La marginea comunei au fost interceptați de o companie din trupele de represiune¹⁵. În încăierarea care s-a produs a căzut și „capul răsculaților, un fost călăraș...”¹⁶. Dumbrăvenii, după ce la sfîrșitul lui august au cunoscut o oarecare agitație, în zilele de 2—4 septembrie au fost martorii unei acțiuni de o deosebită intensitate. Încă de pe la 1 septembrie începuseră să se strîngă aici locuitori de prin satele vecine. La 2 septembrie, se adunaseră aproximativ 1 000 de oameni hotărîți să împartă pămînturile moșiei administrate de familia Ghiculescu. Porniră chiar la împlinirea dezideratului. Pentru liniștirea lor, însă, s-au trimis de la Botoșani 500 de soldați, dintre care 150 artileriști, sub comanda colonelului Macca, comandantul Regimentului 16 dorobanți. Cu toate somațiile făcute de primar și de comandantul trupelor, țăranii, „ai căror conducători erau niște rezerviști, și îndeosebi un sergent major Panici”¹⁷, nu au cedat decît după ce artileriștii au executat două șarje și au arestat vreo 150 de inși. Între cei care au rezistat pînă la urmă pe poziție s-au aflat tot rezerviștii¹⁸.

O bună parte dintre militarii trupelor nepermanente și rezerviști se vor contopi cu masa cetelor de „răzvrățiți”, îngroșîndu-le efectivele și dînd acțiunilor lor un plus de incisivitate și de dîrzenie. În unele locuri, fără a se lăsa intimidați de prezența autorităților publice, însoțite de obicei de trupe, dorobanții și rezerviștii, antrenînd după ei comunele, au izbutit să smulgă satisfacerea, uneori integrală, alteori parțială, a revendicărilor formulate de săteni.

Amintim, spre exemplu, cazul comunei Afumați, din județul Ilfov, unde milițienii și rezerviștii, conduși de Mitu Limonca¹⁹, fost sergent în armată, au organizat satul astfel că „autoritatea a fost ținută în eșec”²⁰ timp de o

¹² „Lupta”, an. V, seria a II-a, din 5 aprilie 1888, p. 3.

¹³ „Unirea”, an. V, din 7 mai 1888, p. 3. Cf. și „Curierul român”, an. III, din 7 mai 1888, p. 1.

¹⁴ *Răscoala țăranilor din 1888*, p. 172.

¹⁵ A. Beldiman, *Răscoala sătenilor din primăvara anului 1888*, Buc., 1889, p. 45.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ „Curierul român”, an. III, din 1 septembrie 1888, p. 1, și același din 8 septembrie 1888, p. 1.

¹⁸ „Resboiul”, an. 12, din 6 septembrie 1888, p. 3. Cotidianul relatează că prefectul județului și judecătorul de instrucție reușiseră să împrăștie „un număr considerabil de țărani afară de vro 200 de rezerviști”.

¹⁹ *Dezbaterea Adunării deputaților pe anul 1888*, p. 110.

²⁰ „România liberă”, an. XII, din 3 aprilie 1888, p. 3.

săptămână. La fel s-a întâmplat în comunele Buhăești și Vulturești din județul Vaslui, unde răsculații, în cea mai mare parte rezerviști, au reușit să obțină „satisfacțiune în ceea ce privea plângerea lor în contra autorității comunale din Buhăești, pentru care se sleise în zadar în trecut toate căile de reclamație”²¹. La Buda-Rafailești, din același județ, mulți dintre sătenii care reclamau alte învoieli agricole și pământ erau rezerviști, foști călărași și dorobanți cu schimbul²².

Și totuși fraternizarea militarilor din trupele teritoriale mobilizate pentru reprimare cu răsculații a constituit expresia cea mai tranșantă a aderării lor la mișcare, provocând în același timp îngrijorare și panică în cercurile guvernante prin consecințele posibile.

Din chiar momentul izbucnirii celor dintii tulburări — privite oarecum cu indiferență, dat fiind probabil caracterul lor endemic, și fără a se bănuia amploarea ce o vor căpăta —, când au fost concentrate pentru menținerea „ordinei” doar regimentele și escadroanele de dorobanți și călărași, se semnalează deja primele pactizări. Astfel, ziarul „Dezrobirea” insera știrea că în „unele comune, dorobanții cu schimbul, pe care i-a trimis împotriva sătenilor, și-au adus aminte că și ei sînt muncitori, că și ei suferă de aceleași nevoi ca și răsculații și de aceea s-au unit cu ei”²³. Actele de fraternizare vor continua apoi pe toată întinderea evenimentelor. La 2 aprilie 1888 se înregistrează o informație similară privitoare la atitudinea armatei teritoriale²⁴. Unii dintre dorobanți și călărași dădeau asigurări sătenilor din localitățile pe unde treceau că nu vor întrebuița armele. Curînd vor trece de la declarații la fapte.

La Urziceni, centrul începerii răscoalei de la 1888, dorobanții aduși „n-au voit să easă asupra sătenilor”²⁵. Soldații cărora căpitanul comandant le-a ordonat deschiderea focului împotriva locuitorilor din comuna Domnești „au refuzat de a se supune ordinului său”²⁶. O comportare identică au avut militarii Companiei a 5-a, din Regimentul 5 dorobanți, față de țărani din comuna Verești²⁷. În apropiere de Slobozia, un număr de 70 de recruți s-au lăsat să fie dezarmați de către răsculați. La Vărăști (județul Ilfov), în pofida ordinului comandantului unității de represiune, soldații au refuzat să tragă în țărani. În Romanai, chiar un ofițer a refuzat ordinul prefectului de a deschide focul împotriva răsculaților²⁸.

Fără îndoială că cel mai de răsunet caz de solidaritate l-au oferit ostașii Regimentului 6 dorobanți²⁹. 36 dintre ei, aparținînd Companiei a 8-a, de sub

²¹ „Unirea”, an. I, din 10 mai 1888, p. 3. Comunicat după ziarul „România liberă”.

²² Ibidem, din 11 mai 1888, p. 3.

²³ „Dezrobirea”, an. I, din 27 februarie 1888, p. 3.

²⁴ „... dorobanții pe unde au fost au fraternizat cu țărani” (*Răscoala țărănilor din 1888*, p. 228).

²⁵ „Românul”, an. XXXII, din 4 aprilie 1888, p. 3.

²⁶ „Națiunea”, an. VII, din 8 aprilie 1888, p. 1.

²⁷ „Resboiul”, an. 12, din 9 aprilie 1888, p. 2.

²⁸ Cf. N. Adăniloae, *Răscoala țărănilor din 1888*, manuscris.

²⁹ Știrea a fost transmisă aproape concomitent de mai multe oficioase (vezi „Resboiul”, an. 12, din 4 aprilie 1888, p. 1; „Lupta”, an. V, seria a II-a, din 5 aprilie 1888, p. 3; „Națiunea”, an. VII, din 4—5 aprilie 1888, p. 3).

comanda căpitanului Brațu Ion, au fost trimiși în comuna Greci-Grădiște, din județul Vlașca, spre a „liniști” țărani răsculați. Odată sosiți în localitate, comandantul lor a început negocierile cu răsculații. Inițial, lucrurile păreau a decurge normal. A intervenit însă un element care la prima vedere a părut fără nici o importanță: un schimb de scrisori între căpitanul Brațu Ion și comuna Fierbinți, intermediat de un sătean de acolo, a fost interceptat de cei din Greci-Grădiștea. Avînd impresia că această corespondență era în legătură cu înăbușirea mișcării, răsculații au reținut pe purtătorul scrisorilor și au trecut la represalii asupra lui. Căpitanul Brațu Ion a căutat atunci să-i ia apărarea. Îngrijorați de intervenția ofițerului, țărani au pornit către primărie, unde se afla cantonat detașamentul de dorobanți. Căpitanul, împreună cu soldații și sergentul major Mihăilescu s-au dispus în trăgători pe două rînduri. Cu toate somațiile de oprire ale ofițerului, răsculații au continuat să înainteze. A ordonat apoi descărcarea a trei salve în aer. Enervat de cerbicia celor care nu s-au speriat de șuieratul gloanțelor, comandă o a patra salvă, de astă dată în „carne”. Spre stupefacția sa însă, soldații refuzară să execute ordinul. Iată cum descrie căpitanul Brațu sfîrșitul episodului: „Comand foc — soldații iau la picior! Mă uit împrejur, soldații mă părăsiseră. Aveam cu mine un sergent-major, un sergent gradat și 36 de soldați; dar nici unul nu se mai vedea”³⁰.

Părăsit de subordonați, ofițerul este luat ostatic de țărani și închis în clădirea primăriei, unde este pus sub paza propriilor ostași. În cursul nopții, evadează și se oprește la Căldărușani³¹. Satul a fost „pacificat” a doua zi în urma intervenției energice a unei companii din Batalionul 2 vînători și a unui escadron de roșiori³². Dorobanții care fraternizaseră au fost dezarmați, trimiși la București și înaintați parchetului militar, pentru a fi judecați³³. Vestea celor întîmplate la Greci-Grădiștea avea să surprindă la București, producînd deruta guvernului prezidat de Theodor Rosetti, deținător și al portofoliului internelor.

Criza politică declanșată de răscoalele țărănești atinge acum treapta de vîrf. Perspectiva dezlănțuirii unui război civil, prin generalizarea unor asemenea acte de înfrățire a armatei cu revoltații, apare acum guvernanților în toată gravitatea ei. O va spune ceva mai tîrziu Al. Marghiloman, ministru al justiției în cabinetul lui Theodor Rosetti, justificînd măsurile drastice luate după episodul de la Greci. „Dacă așteptam, D-lor — declara el în Adunarea deputaților —, ca răscoala să se organizeze, ar fi ajuns ca într-un singur punct dorobanții să fraternizeze cu răsculații, ca o linie de drum de fer, un telegraf să fie tăiat, pentru ca să avem resbelul civil în toată oroarea lui”³⁴. Privită din acest unghi poate fi înțeleasă și graba cu care organele oficiale și

³⁰ După o declarație a căpitanului Brațu Ion dată unuia din corespondenții ziarului „Lupta” și reprodusă de „Națiunea”, an. VII, din 21 aprilie 1888, p. 2. În reconstituirea faptelor ne-am slujit și de relatarea detaliată publicată de „Dreptatea”, an. I, din 4 iunie 1888, p. 3.

³¹ „Monitorul oficial”, nr. 4, din 17 aprilie 1888, p. 74.

³² „Voința națională”, an. V, din 8 aprilie 1888, p. 3.

³³ „Telegraful”, an. XII, din 9 aprilie 1888, p. 3.

³⁴ *Dezbatările Adunării deputaților pe anul 1888*, p. 143.

oficioase au căutat mai întâi să dezmință știrea pactizării ostașilor din Regimentul 6 dorobanți ³⁵.

Grăitoare, așadar, pentru aprecierea situației politice create rămân hotărârile elaborate pentru stingerea mișcării și împiedicarea repetării sau reluării la o altă dimensiune a incidentului de la Greci-Grădiștea.

Lupu Costache, secretarul Ministerului de Interne, trimis la fața locului pentru anchetă la 3 aprilie, primea dispoziții categorice — în numele Consiliului de Miniștri — din partea miniștrilor de război și de justiție (general C. Barozzi și Al. Marghiloman) de a „uza de toată rigoarea și a se da ordin deslușit fiecărui ofițer să ia inițiativa represiunii, cu dreptul de a face singuri cele trei somațiuni” ³⁶. Drept urmare, colonelul Algiu, șeful de stat-major al trupelor mobilizate pentru reprimare, într-o circulară înaintată forturilor din jurul Bucureștiului și care a fost difuzată în întreaga armată, ordona printre altele: „... la caz că găsiți răscoale din nou veți proceda cu cea mai mare energie; după ce îi veți soma, dacă nu se supune, împușcați pe capii răscoalei: focurile trase în aer nu sînt permise; lăsați un cadavru pe fiecare comună pentru a servi de exemplu” ³⁷.

Din seara zilei de 3 aprilie, autoritățile militare preluau de sine stătător conducerea ostilităților; procurorii rămăneau numai pentru a asista și dresa acte de constatare acolo unde devastările vor fi fost mai grave.

Dorobanții și călărășii care în diversele împrejurări se arătaseră atât de nesiguri ³⁸ au fost în mare parte înlocuiți cu trupe permanente ³⁹. Unde nu s-a putut, s-a cerut mutarea lor în altă regiune, de care să nu fie așa legați ⁴⁰.

³⁵ „Monitorul oficial”, „Unirea”, „Democrația” ș.a., toate din 7 aprilie 1888, se grăbesc să infirme știrea fraternizării de la Regimentul 6 dorobanți, aducînd ca argument al fidelității sale folosirea neîntreruptă a unității de la începutul răscoalei.

³⁶ Cornelia C. Bodea, *op. cit.*, p. 174.

³⁷ Arh. st. Buc., Minist. de Interne, dos. 2058/1888, f. 20.

³⁸ La cazurile citate adăugăm alte citeva, lămuritoare asupra rezervelor ce existau față de formațiunile nepermanente din partea organelor de represiune. La cererea stareșului mănăstirii Căldărușani, adresată fraților Tănase și Ghiță Dima din comuna Grădiștea, pe a căror proprietate se afla de pază un sergent major cu 40 de ostași, de a-l protegi împotriva răsculaților, aceștia i-au răspuns că dorobanții nu prezintă încredere, „ca unii care erau din localitate” („Democrația”, an. I, din 26 mai 1888, p. 1). Eventualitatea asaltării Olteniței de către țărani producea neliniște notabilităților orașului și pentru că nu dispuneau în vederea apărării decît de o singură companie de dorobanți, „... în care nu se pune un temei” (*Răscoala țăranilor din 1888*, p. 132). În fine, pentru a ne opri aici cu șirul exemplificărilor, mai amintim că în raportul său referitor la starea mișcării în județul Prahova, printre măsurile pe care colonelul C. Poenaru le aducea la cunoștința Corpului II armată că intenționează să le ia era și reducerea treptată a efectivelor dorobanților (Cornelia C. Bodea, *op. cit.*, p. 167).

³⁹ O cereau în mod expres unii prefecti: cel din Ialomița telegrafia disperat primului ministru la București să facă tot posibilul spre „a-i trimite din altă parte trupe permanente” (*Răscoala țăranilor din 1888*, p. 88).

⁴⁰ Același prefect al județului Ialomița, Vineș, într-o telegramă expediată ministrului de interne, opina că pentru asigurarea pazei orașului Călărăși ar fi indicați dorobanți „streini pentru orice eventualitate”, iar colonelul Lahovari, comandantul trupelor din județ, raporta colonelului Algiu că desfășurarea evenimentelor impune concentrarea dorobanților, însă în alte localități decît în comunele natale sau limitrofe (*Răscoala țăranilor din 1888*, p. 107). Întrebat de ministrul de justiție dacă nu se teme de o eventuală fraternizare a ostașilor din unitățile teri-

Regimentele și escadroanele din Muntenia au luat drumul garnizoanelor și focarelor de revoltă din Moldova, și invers⁴¹. Zilnic presa anunța sosirea altor unități de peste Milcov la București și îndrumarea lor către centrele zguduite de convulsii noi. Prin aducerea lor se urmărea înspăimântarea țăranilor, care altfel scontau pe pactizarea trupelor locale cu ei. Față de amploarea mișcării, se hotărăște folosirea artileriei. Regimentul din București pornește primul⁴² intervenția.

Se zvonise, nu fără temei, despre intenția decretării mobilizării parțiale a armatei⁴³, pentru a se putea executa mai ușor, la nevoie, una generală, dacă evoluția evenimentelor ar fi reclamat-o. Acest lucru nu a avut loc, dar conducerea trupelor destinate cu „pacificarea” s-a reorganizat în funcție de intensitatea și mersul ridicărilor țărănești. Generalul G. Angelescu a fost numit comandant-șef al unităților permanente și nepermanente mobilizate pentru această acțiune, iar colonelul Algiu, șef de stat-major, însărcinat cu conducerea efectivă a operațiilor⁴⁴. Coloneilor I. Lahovari, Popescu și Beller li s-a încredințat dirijarea operațiilor militare în localitățile răsculate⁴⁵. Cu misiuni identice au plecat și 14 ofițeri de stat-major. Toate acestea au avut drept urmare intensificarea pe toate planurile a reprimării.

Interesele claselor dominante cereau ca ostașii detașamentului din Regimentul 6 dorobanți, care prin manifestarea lor de aderență provocaseră o atare derută a cercurilor politice conducătoare, să nu rămână nepedepsiți. Guvernării aveau nevoie să dea un exemplu pentru a trezi luarea-aminte a tuturor aceluia care ar mai fi nutrit gânduri asemănătoare.

Mai întâi, printr-un ordin al Ministerului de Război, unitatea a fost grabnic mutată în Moldova, pentru ca să se împiedice contaminarea celorlalți militari⁴⁶. Ostașii detașamentului răzvrătit au fost înaintați parchetului militar pentru anchetă. În urma primelor cercetări se pare că au fost reținuți numai 34 dintre ei⁴⁷, considerați vinovați, ceilalți 2, inclusiv sergentul-major Mihăilescu, au fost eliberați, urmînd să compară la proces în calitate de martori. Odată stabilită culpa, cei 34 de soldați au fost deferiți tribunalului militar al Corpului II armată din București spre judecare. După aproape 2 luni de cercetări, în ziua de 3 iunie 1888, completul de judecată al Consi-

---

toriale cu țăranii răsculați, subprefectul plășii Negoești își mărturisea convingerea că, „dacă soldații concentrați vor fi din comunele depărtate, nu vor face astfel” (Cornelia C. Bodea, *op. cit.*, p. 167).

⁴¹ „Democrația”, an. I, din 7 aprilie 1888, p. 3.

⁴² „România”, an. V, din 5 aprilie 1888, p. 1.

⁴³ „Telegraful”, an. XIX, din 15 aprilie 1888, p. 3.

⁴⁴ „România”, an. V, din 5 aprilie 1888, p. 3.

⁴⁵ „Poșta”, Galați, an. VIII, din 7 aprilie 1888, p. 2 cf. și „Telegraful”, an. XIX, din 7 aprilie 1888, p. 2.

⁴⁶ „Resboiul”, an. 12, din 4 aprilie 1888, p. 1. Știrea este confirmată și de „Națiunea”, an. VII, din 4–5 aprilie 1888, p. 3, și „Lupta”, an. V, seria a II-a, din 5 aprilie 1888, p. 3.

⁴⁷ Unele ziare au consemnat cifra eronată de 22 de persoane. Vezi „Telegraful”, an. XIX, din 9 și 29 aprilie 1888, p. 2 și 3, și „Voința națională”, an. V, din 8 aprilie 1888, p. 3.

liului de război al Corpului II de armată s-a întrunit în plen ⁴⁸ pentru audierea părților și darea sentinței.

La sfârșitul lucrărilor, Consiliul de război al Corpului II de armată a condamnat pe cei 34 de împričinați la 6 luni închisoare, pentru „insubordonanță către șefu lor în fața țăranilor răsculați“ ⁴⁹. Hotărîrea a rămas definitivă, iar condamnații au fost depuși la penitenciarul Tîrșor pentru ispășirea pedepsei ⁵⁰.

Curînd, același complet de judecată de pe lîngă Consiliul de război al Corpului II de armată avea să judece alți 17 soldați tot din Regimentul 6 dorobanți, acuzați, de asemenea, de „insubordonanță“ ⁵¹. Aceștia nu răspuseseră chemării la concentrare ce li se făcuse, motivînd că „nu i-au lăsat țăranii răsculați“. Cel puțin aceasta a fost declarația lor înaintea tribunalului. La proces, gestul lor a fost asimilat de către comisarul regal cu cel săvîrșit de ceilalți ostași care „au pactizat cu țăranii“ ⁵². Prin sentințele din 14—15 iunie și 18 iunie 1888, din cei 17 inculpați, 15 au fost condamnați la 6 luni închisoare, iar 2 achitați ⁵³, fiind găsiți nevinovați de organele anchetatoare.

La prima vedere blînde, sentințele rostite rămîn grăitoare prin caracterul lor izolat pentru întreaga armată. Și poate mai puțin prin exemplul în sine pe care trebuiau să-l dea, cît mai ales pentru „stigmatizarea“ și lichidarea pornirii ca atare.

Se cunosc și alte pedepse ce s-au dat cu ocazia răscoalelor, atît în Regimentul 6 dorobanți, cît și în alte unități din trupele teritoriale, pentru diverse „abateri“ făptuite de ostași cu prilejul răscoalei. Cele mai des întîlnite s-au aplicat pentru neprezentare sau întîrziere la mobilizarea ce s-a făcut în vederea liniștirii sătenilor ridicați la luptă.

Din compania a 5-a a Regimentului 6 dorobanți trei soldați au fost pedepsiți cu 7 zile peste rînd ⁵⁴, întrucît au întîrziat cinci zile de la concentrare. Soldatul Băldăneanu Dimitrie, din aceeași unitate, primea 14 zile peste rînd pentru lipsa completă de la „concentrarea ordinei publice“ ⁵⁵. Alți cinci

⁴⁸ „Lupta“, an. V, seria a II-a, din 30—31 mai 1888, p. 3, și „Unirea“, an. II, din 1 iunie 1888, p. 3.

⁴⁹ Lista nominală a condamnaților pentru „insubordonanță“ a fost publicată în „Monitorul oastei“, nr. 36, din 30 iulie 1888, p. 667—668. O reproducem și noi: Kivu Ion, Simion Grigore, Pană Radu, Andrei Ștefan, Dinu Tudor, Gheorghe Ion, Costache Traian, Ion Vasile, Petrache Alexandru, Iordache Christea, Gheorghe Iosif, Cristea Toma, Grigore C-tin, Vasile Grigore, Marin Ion Avram, Bucă Nistor, Neagu Nicolae, Gheorghe Gheorghe, Nicolae Vasile, Ion Gheorghe Ioniță, Constantin Gheorghe, C-tin Gh. Cărăbășa, Ion Dobre Bogdan, Gheorghe Chiță, Duță Ilie, Bazan Gheorghe, Christea Iancu, Christea Petre, Oprea Gheorghe, Mihaiu Dumitru, Frățilă Nicolae, Gheorghe Gh. Ilie, Dolghezu Constantin și Radu Ion.

⁵⁰ „Lupta“, an. V, seria II-a, din 14—15 iunie 1888, p. 2.

⁵¹ „Resboiul“, an. 12, din 12 iunie 1888, p. 3.

⁵² „Lupta“, an. V, seria a II-a, din 20—21 iulie 1888, p. 3.

⁵³ Tot „Monitorul oastei“, nr. 26, din 30 iulie 1888, p. 669, publică și numele acestora: Ioniță Nicolae, Niță Ion, Vărășteanu Nicolae, Grigore Ion, Ion Radu, Vasile Stan, Noian Dumitru, Dumitru Petrache, Noian Pascu, Dumitru Ion, Simion Dinu Ion, Badea Ion, Bărăgan Constantin, Petre Ion Bogdan, Ilie Ion.

⁵⁴ Arh. st. Buc., Minist. de Război, dos. 1969, 1888—1889, f. 26—27.

⁵⁵ Ibidem, f. 105.

ostași din Regimentul 2 călărași, Escadronul 1 Olt, au fost sancționați cu 21 de zile de serviciu peste rînd⁵⁶, sub acuzarea de nesupunere la ordinele de concentrare.

În unele cazuri, pentru asemenea „vină”, îndeosebi acolo unde s-a constatat fără putință de tăgadă intenția infracțiunii, s-au dat pedepse mai severe. Comandantul Regimentului 4 călărași, maiorul Mittescu, pedepsea cu zece zile de închisoare 10 ostași, din Escadronul 1 Dîmbovița, deoarece au întîrziat a se prezenta la timp „fără ca pentru aceasta să aibă motive de scuze”⁵⁷. Iar călărașul Cănescu Mihai, din Escadronul 4 Muscel, același regiment, care „din rea voință nu s-a prezentat la serviciu cînd s-a dat ordin de concentrare oamenilor pentru restabilirea ordinei prin comunele revoluate”⁵⁸, primea 20 de zile închisoare la reședința unității.

Pentru alte acte de insubordonare s-au aplicat deseori sancțiuni, ca mutarea vinovatului în rîndul trupelor permanente sau degradarea. La unele din aceste cazuri sînt interesante cauzele care le-au provocat.

Astfel, trecerea celor cincisprezece călărași din Escadronul de Ialomița în subunitățile Regimentelor 1 și 2 roșiori fusese dictată de faptul că acești ostași „nu ar fi străini de ultimele răscoale”⁵⁹. Alți optsprezece soldați cu schimbul erau vărsați în trupa permanentă a Escadronului 3, din Regimentul 3 călărași, „pentru că n-a voit să tragă focuri în părinții lor ce erau șarjați de trupa din călărași”⁶⁰. În ceea ce îl privea pe sergentul Dobre Ion, din Escadronul 3, Regimentul 3 călărași, era degradat și mutat la Regimentul 1 roșiori deoarece se făcuse „vinovat de neexecutarea de ordin, căci purtarea sa a avut de scop noi dezordine și prelungirea rebeliunii în comuna Ulmu”⁶¹.

Destituiri și alte sancțiuni disciplinare se împart și multor șefi de garnizoane din comune ca urmare a unor manifestări similare de sprijinire a mișcărilor țărănești. Șefii de garnizoane erau investiți cu atribuții importante pe linie militară în lumea rurală și erau subordonați companiilor din trupele teritoriale de pe raza comunelor unde locuiau. Datorită problemelor-cheie de care se ocupau și răspundeau la sate, ei se bucurau de o deplină autoritate printre concetățenii lor⁶². Permanența acestui ascendent moral mărea teama oficialității, mai cu seamă cînd s-a văzut că unii dintre ei făceau parte dintre „incitatorii” la mișcare sau conducătorii ei. Constatarea laconică a ziarului „Democrația”, potrivit căreia prin numeroase părți „chiar șefii de garnizoane au fost instigatorii”⁶³, era atestată întru totul de colonelul I. Lahovari, în raportul său sinteză asupra mișcării din județul Ialomița, unde șeful de garni-

⁵⁶ Arh. st. Buc., Minist. de Război, dos. 2018/1888, f. 38.

⁵⁷ Ibidem, dos. 2024/1888 – 1889, f. 70.

⁵⁸ Ibidem, f. 77.

⁵⁹ *Răscoala țaranilor din 1888*, p. 270. Vezi și „Lupta”, an. V, scria a II-a, din 18 – 19 aprilie 1888, p. 3.

⁶⁰ „Democrația”, an. I, din 17 aprilie 1888, p. 3.

⁶¹ Arh. st. Buc., Minist. de Război, dos. 2024/1888 – 1889, f. 15 – 16.

⁶² După unii, locuitorii dădeau „mai repede ascultare șefului de garnizoană, decît primarului” („Națiunea”, an. VII, din 11 iunie 1888, p. 2).

⁶³ „Democrația”, an. I, din 10 aprilie 1888, p. 3.

zoană ocupa locul trei ⁶⁴, din șase, într-o clasificare ad-hoc a „instigatorilor” locali ai „dezordinei”. De asemenea se confirmă prezența lor printre căpeteniile locale la Dobreni, satul Colibași, unde în fruntea sătenilor au fost primarul și șeful de garnizoană ⁶⁵. La Lipia-Bojdani, dintre cei trei „capi de răscoală”, unul, pe nume Ilie Băicoianu-Curcanul, era șeful de garnizoană al comunei ⁶⁶. Unul ca el a fost pus la „popreală” ⁶⁷ împreună cu alți șase „turburători” din cătunele Strimba și Misihănești, județul Roman. Printre „căpeteniile” din comuna Coșești, județul Vaslui, se găsea „inevitabilul șef de garnizoană care, cum se știe, mai în toate comunele a fost un făptuitor de dezordine, nu un element de liniște” ⁶⁸. Al. Marghiloman însuși va recunoaște deschis „că mai peste tot în capul răscoalei erau șefii de garnizoană...” ⁶⁹.

Ministerul de Război, îngrijorat de turnura cu implicații adânci pe care puteau să o capete lucrurile, intervine drastic printr-un ordin al șefului statului-major al trupelor de intervenție prin care ordona comandanților regimentelor de dorobanți să înlocuiască din comune pe toți șefii de garnizoane despre care au convingerea și probe „că nu s-au purtat bine și nu au dat concursul lor energic, iar pe aceia dintr-înșii care vor fi luat parte la răscoale și au excitat sătenii la revoltă să-i demaște parchetului de la localitate pentru a fi dați în judecată” ⁷⁰.

În baza acestei dispoziții au fost desărcinați din funcție șefii de garnizoană din comunele Puchenii Moșneni, Miroslavești, Gorgota, Balta Doamnei, Ciupelnița, Sicrita, Gherghița și Corlătești, întrucât nu-și îndepliniseră „datoria cu scrupulozitate cu ocazia revoltelor” ⁷¹. Șeful de garnizoană din comuna Ciutorești, sergentul Traian Gheorghe, era destituit „fiind implicat ca răzvrătit și depus în arestul județului” ⁷². Aceeși măsură s-a luat și împotriva altor doi din comunele Albeștii Muru și Parepa acuzați de a fi luat „parte la revolte” ⁷³.

*

Această sumară trecere în revistă a formelor pe care le-au îmbrăcat acțiunile de adeziune ale dorobanților și călărășilor și ale celorlalte elemente cvasimilitare — rezerviști, milițieni, șefi de garnizoană — la răscoala țăranilor din 1888, desfășurate pe fondul unei mai largi mișcări de simpatie și solidarizare a militarilor în genere față de ridicarea la luptă a sătenilor, relevă în primul rând comunitatea năzuințelor și intereselor ce-i legau reciproc. Totodată, ea are menirea de a așeza într-o perspectivă reală dimensiunile in-

⁶⁴ V. M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 24.

⁶⁵ A. Beldiman, *op. cit.*, p. 111.

⁶⁶ „Democrația”, an. I, din 29 mai 1888, p. 1.

⁶⁷ *Răscoala țăranilor din 1888*, p. 274.

⁶⁸ „Epoca”, an. III, din 17 mai 1888, p. 3.

⁶⁹ *Dezbaterile Adunării deputaților pe anul 1888*, p. 142.

⁷⁰ Arh. st. Buc., Minist. de Război, dos. 1969/1888—1889, f. 24.

⁷¹ Ibidem, dos. 1971/1888—1889, vol. I, f. 93—94.

⁷² Ibidem, dos. 1984/1888—1889, f. 83.

⁷³ Ibidem, dos. 1971/1888—1889, f. 113.

fluentei pe care mișcarea socialistă a exercitat-o cu precădere asupra conștiinței și atitudinii ostașilor din unitățile nepermanente sau neîncăzarmate.

Apelurile lansate de cercurile socialiste, care îndemneau pe soldați să refuze de a fi unelte ale represiunii, au pătruns în rândurile formațiunilor teritoriale și ale celorlalte elemente pe două căi.

Una, prin intermediul muncii propagandistice desfășurate fie în mediul rural ⁷⁴, unde ele își aveau reședința, fie în zonele de concentrare atunci când au fost mobilizate pentru reprimare. Sintem îndreptățiti a crede că o parte din nenumăratele tipărituri socialiste, în special organe de presă, care au cunoscut în acea perioadă o intensă vehiculare, au ajuns și în zona lor. Procurorul din Zimnicea telegrafia procurorului general din București că, deși în oraș domnește liniștea, este informat de existența a două persoane care fac agitație printre țărani și „citesc soldaților dorobanți, concentrați care urmează a porni la București, unde sunt chemați, le citesc ziare și le spune că sînt chemați ca să împușce pe frații lor” ⁷⁵. De asemenea, la Ploiești s-au împărțit scrisori, redactate probabil de către socialiști, soldaților din unitățile însărcinate cu represiunea. Colonelul I. Algiu nota, nu fără îngrijorare, în memoriul său privitor la intervenția armată: „... chiar la Ploiești erau oameni care dau scrisori soldaților, invitîndu-i a nu trage în frații lor și a se răscula contra șefilor care îi exploatează. O asemenea scrisoare a căzut în mîna comandantului trupelor din județul Prahova, fără însă a fi putut prinde pe acela care a scris-o” ⁷⁶.

O altă cale de influențare a ostașilor pentru a nu trage în răsculați a constituit-o activitatea directă, nemijlocită pe care unii ofițeri, soldați și rezerviști, membri ai cercurilor muncitorești, sau aflați sub înriurirea acestora, au dus-o în masa militarilor.

Printre membrii activi ai grupului socialist din Galați era și un ofițer ⁷⁷. El va lua parte efectivă la încercarea de ridicare la luptă a populației de la periferia marelui port, alcătuită în majoritate din țărani. Ziarul local „Poșta” menționa în această privință că printre „instigatorii populațiunei muncitoare din orașul nostru la răscoală se găsește un ofițer, un funcționar al serviciului tehnic al Primăriei, un impiegat de la Comitetul permanent și un instigator...” ⁷⁸.

În plasa Podoleni, județul Neamț, este semnalat un rezervist care ducea o susținută propagandă socialistă. Pentru a-l constrînge să renunțe la activitatea desfășurată, subprefectul îl amenința că nu va îngădui să fie angajat nicăieri în tot județul pînă cînd nu se va „domoli și pocăi” ⁷⁹. La Schela, în județul Neamț, agitația era întreținută tot de un rezervist, neîndoios membru al unui cerc muncitoresc, lucru lesne de dedus după îndemnul adresat locui-

⁷⁴ Amănunte revelatoare, în studiul citat al lui D. Hurezeanu.

⁷⁵ *Răscoala țăranilor din 1888*, p. 140.

⁷⁶ Vasile M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 10.

⁷⁷ „Poșta”, Galați, an. VIII, din 15 aprilie 1888, p. 2.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ „Muncitoriul”, Iași, an. I, din 4 martie 1888, p. 3.

torilor rurali de a se constitui într-o societate a breslei muncitorilor, punct programatic cunoscut al Cercului muncitorilor din Iași. Ca o confirmare, asupra lui aveau să se găsească un manifest, un statut imprimat și mai multe exemplare din ziarul „Muncitoriul”⁸⁰.

Un ofițer din Regimentul de dorobanți de la Focșani, locotenentul Jecu Constantin, trimis cu unitatea prin comunele răsculate, „a fost surprins făcând propagandă socialistă”⁸¹. Pentru răspîndirea de manifeste și pentru acuzația — neconfirmată — „că a scris mai multe articole socialiste”, a fost pedepsit de către comandantul său cu 25 de zile închisoare și mutat disciplinar în Regimentul 7 linie de la Iași⁸². Ofițerul nu este altcineva decît soțul Margaretei Jecu, membră a grupului socialist din Focșani, susținătoare ferventă a campaniei petiționare inițiată printre țărani județului Putna, în special pentru pămînt⁸³.

Mutarea într-o altă unitate nu a însemnat pentru locotenentul Jecu Constantin renunțarea la convingerile sale politice. El nu s-a sfiit să le propage mai departe printre gradați și trupă. De aceea și presiunile asupra lui s-au intensificat. Șicanat în fel și chip, locotenentul Jecu Constantin a fost silit să părăsească în cele din urmă cadrele active ale armatei. S-a angajat apoi, împreună cu soția, ca redactor la ziarul „Adevărul” la solicitarea lui A. V. Beldiman și Ion N. Roman⁸⁴, directorul și, respectiv, primul redactor al cotidianului.

Elocvență pentru starea de spirit revoluționară a unor ofițeri din trupele nepermanente și pentru teama stîrnită în cercurile sus-puse de urmările nefaste pe care le-ar fi putut declanșa influența „nocivă” a unor asemenea comandanți asupra ostașilor mobilizați pentru represiune a fost judecarea și condamnarea sublocotenentului Chinezu Nicolae⁸⁵, din Regimentul 19 dorobanți, cu reședința la Dorohoi⁸⁶.

Ziarul „România liberă”, într-o relatare succintă asupra întîmplărilor din primăvara anului 1888, sublinia că în „momentul mișcării țărănilor din Dorohoi, care începuseră a-și împărți proprietățile particularelor, în primul rînd al agitatorilor s-a prins acest ofițer”⁸⁷. Procurorul județului Dorohoi transmise la 4 iunie 1888 ministrului justiției explicații suplimentare în privința sublocotenentului Chinezu, care „făcea suplici la țărani, prin care se cerea pămînturi... răspîndea prin sate jurnalul «Muncitoriul» și alte broșuri ca legea

⁸⁰ Cornelia C. Bodea, *op. cit.*, p. 193.

⁸¹ „Democrația”, an. I, din 22 aprilie 1888, p. 3.

⁸² „Unirea”, an. II, din 11 iunie 1888, p. 3.

⁸³ Amănunte interesante, în ziarele vremii: „Muncitoriul”, an. I, din 11 martie 1888, p. 3—4, și din 31 martie 1888, p. 1; „Dezrobirea”, an. I, din 12 martie 1888, p. 1, și din 26 martie p. 2; „Gazeta sateanului”, an. VI, din 20 aprilie 1888, p. 94, și la Damian Hurezeanu, *op. cit.*, p. 563—564.

⁸⁴ I. C. Atanasiu, *Pagini din istoria contemporană a României, 1881—1916*, vol. I, *Mișcarea socialistă 1881—1900*, București, 1932, p. 201.

⁸⁵ „Muncitoriul”, Iași, an. I, din 17 iulie 1888, p. 3.

⁸⁶ *Anuarul oficial al armatei române pe anul 1888*, București, 1888, p. 180.

⁸⁷ „România liberă”, an. XII, din 19 iunie 1888, p. 3.

toamelilor agricole, explicate în sensul celor de la «Muncitoriul»⁸⁸. Acuzarea de „incitare” a țăranilor a trecut însă pe plan secundar, atunci când s-a descoperit că tinărul ofițer propagase idei „subversive” chiar în sinul armatei, printre dorobanții cu schimbul din subordinea sa. Asupra soldaților companiei comandate de el s-au găsit formulare pentru petiții, gazete sociale și diverse broșuri de propagandă ale cercului socialist din Iași. Mai mult, „profitând de pozițiunea sa, se servea de unii dorobanți, ce veneau cu schimbul, cărora dându-le diferite scrieri socialiste, îi sfătuia că după ce le vor ceti, întorcându-se la locuințele lor să le împartă la alții”⁸⁹. De aici decurgea de fapt circumstanța cea mai agravantă împotriva sublocotenentului N. Chinezu, a cărui comportare „întorsese de la datoria lor pe sergenții și caporalii companiei, care la rîndul lor deveneau agenți revoluționari”⁹⁰. Nu întâmplător unele documente lasă să transpară grija deosebită și îndemnul la prudență care-i erau adresate; în cazul unei trădări — îi atrăgea atenția I. Nădejde — „cum s-ar putea califica atunci faptele tale? Ce ți-ar atrage?”⁹¹. Însăși condamnarea sa la un an închisoare o demonstrează⁹²; a fost — și nu întâmplător — pedeapsa cea mai mare și mai aspră ce s-a dictat în procesele intentate militarilor acuzați de solidarizare cu răsculații.

Și, cu toate că instanțele judiciare l-au absolvit de pedeapsă, sublocotenentul N. Chinezu a fost nevoit să părăsească armata⁹³.

Bilanțul acestor fapte — atît cît documentele permit reconstituirea lor — demonstrează fără putință de tăgadă că nu puțini au fost soldații și ofițerii unităților teritoriale care, trecînd peste îndatoririle lor și asumîndu-și grele riscuri, au încercat nu numai să nu lovească în țăranii răsculați, dar chiar să-i sprijine direct în dreapta lor ridicare, acționînd deseori împreună.

Asemenea atitudini întîlnim însă — într-o proporție evident restrînsă — și printre ostașii trupelor permanente trimise la sate cu misiuni „pacificatoare”. Pentru că, în pofida asigurărilor liniștitoare pe care le dădea „Revista armatei” — în unicul articol publicat de presa militară despre mersul răscoalei —, potrivit cărora nu exista nici un fel de îndoială asupra temeiniciei și profunzimii „sentimentelor de supunere și de disciplină ale ostașilor noștrii, de pătrunderea ce au ei de datoria lor”⁹⁴, au avut loc manifestări care, coroborate cu cele săvîrșite în rîndul trupelor nepermanente, nu puteau să nu pună pe gînduri

⁸⁸ *Răscoala țăranilor din 1888*, p. 191.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ „România liberă”, an. XII, din 19 mai 1888, p. 3.

⁹¹ Cornelia C. Bodea, *op. cit.*, p. 191.

⁹² Temerile lui I. Nădejde s-au confirmat curînd. Arestat ca unul „din instigatorii văzuți și constatați”, slt. N. Chinezu este înaintat Consiliului de război din Iași pentru judecare și osîndit la un an închisoare. După ce inițial îi este respins recursul, Consiliul de revizie al armatei aprobă rejudecarea procesului de către Consiliul de război al Corpului III armată cu reședința la Galați. Către sfîrșitul lunii august, la capătul unor îndelungi dezbateri, este achitat și eliberat.

⁹³ I. A t a n a s i u, *op. cit.*, p. 197. Urmează apoi medicina, pe care o practică ca medic de țară. Îmbrățișează și publicistica, în care calitate colaborează la „Lumina nouă” și „Viața românească”. Ajunge în cele din urmă prefect al județului Roman, prin aceeași metamorfoză pe care au mai suferit-o și alți socialiști de la finele secolului trecut.

⁹⁴ „Revista armatei”, an. VI, nr. 8, din 30 aprilie 1888, p. 287.

sau, în anume momente, să nu alarmeze oficialitățile. Vestea că un batalion întreg din Regimentul 4 de linie, de sub comanda maiorului Băicoianu, a refuzat, la ordinul repetat de trei ori al ofițerului, să înainteze contra sătenilor⁹⁵ nu putea fi ignorată. Ca o confirmare, unitatea a fost mutată cu garnizoana în Dobrogea⁹⁶. În cazurile izolate s-au aplicat măsuri disciplinare gradate în raport de gravitatea „abaterii” și a consecințelor pe care le-ar fi putut naște. Astfel, un căpitan dintr-un regiment de infanterie a primit 5 zile de arest sub învinuirea „că ar fi observat un locotenent de cavalerie să nu calce pe țărani cu caii”⁹⁷. Căpitanul Cișman, comandantul unei companii din Regimentul 2 linie, a fost suspendat de la comandă și a devenit pasibil de judecata Consiliului de război deoarece, cu tot ordinul categoric ce i se transmisese „ce a trage cu armele în țărani, el a crezut însă de cuviință să nu facă aceasta”⁹⁸. Cu degradarea în soldat pe termen de 60 de zile și mutarea în Regimentul 15 dorobanți ca ostaș permanent a fost sancționat caporalul Munteanu Alexandru, din Compania a 2-a jandarmi, pentru „instigare la revoltă a locuitorilor din comuna Stînca”⁹⁹.

În presa vremii pătrund știri despre unități sau subunități din armata permanentă care, contra ordinelor venite de la centru, au evitat folosirea forței împotriva țăranilor și pe cât posibil au căutat să-i menajeze. Cercurile progresiste au apreciat unanim comportarea plină de compasiune față de săteni a ostașilor Regimentului de geniu din Focșani¹⁰⁰. De la tribuna parlamentului Gh. Panu avea să sublinieze că Regimentul de geniu „pe unde s-a dus nu s-a ivit nici o plîngere nici de maltratare, nici de nimic, ci din contră...”¹⁰¹. Nu este vorba de un exemplu izolat. Tot Gh. Panu declara în același for că mai „sînt și altele” (regimente — *n.n.*) care au procedat la fel, întrucît în genere militarii vedeau — remarcă un alt deputat — „compătimire pentru nenorociți și numai după ordine exprese și repetate s-a făcut ceea ce s-a făcut”¹⁰². Armata dispersată în județul Ialomița „s-a purtat omeneste cu bieții ei frați”, scria ziarul „Românul”¹⁰³ referindu-se la atitudinea adoptată de o parte din trupele destinate înăbușirii mișcării. Un alt cotidian — „Voința națională”¹⁰⁴ — invoca „blîndețea și tactica” dovedită în raporturile cu țărani de căpitanul de roșiori Solomonescu.

Fără a depăși unele granițe, acțiunile soldaților și ofițerilor din unitățile regulate vin totuși să întregesc tabloul formelor variate prin care unele elemente ale mecanismului de „pacificare” au încercat să-și exteriorizeze simțămintele de solidaritate cu răsculații.

*

⁹⁵ „Lupta”, an. V, seria a II-a, din 7 aprilie 1888, p. 3.

⁹⁶ „Națiunea”, an. VII, din 27—28 aprilie 1888, p. 3.

⁹⁷ „Unirea”, an. II, din 20 aprilie 1888, p. 3.

⁹⁸ „Lupta”, an. V, seria a II-a, din 14 aprilie 1888, p. 3.

⁹⁹ Arh. st. Buc., Minist. de Război, dos. 1984/1388—1889, f. 167.

¹⁰⁰ „Lupta”, an. V, seria a II-a, din 21 aprilie 1888, p. 3.

¹⁰¹ *Dezbaterile Adunării deputaților pe anul 1888*, p. 131.

¹⁰² *Ibidem*, p. 388.

¹⁰³ „Românul”, an. XXXII, din 18 aprilie 1888, p. 1.

¹⁰⁴ „Voința națională”, din 9 aprilie 1888, p. 1.

Dezvăluirea acestor fapte îngăduie acum o mai lesnicioasă înțelegere a apropiierilor și a unor note distincte dintre răscoalele țărănești de la 1888 și cele din anul 1907, în perspectiva pe care acțiunea de reprimare le-a fixat și totodată le-a impus atenției și interesului nostru. Să enumerăm deocamdată trăsăturile comune ce se desprind:

În ambele mișcări fidelitatea armatei față de statul destinat să-l slujească a fost deficitară, numeroși militari alăturându-se deschis țăranilor răsculați.

Majoritatea acțiunilor de solidarizare și în orice caz cele mai viguroase au avut loc, atât în 1888, cât și în 1907, printre ostașii unităților nepermanente sau printre rezerviști și concentrați. S-au extins însă de fiecare dată și asupra trupelor permanente și au cunoscut forme de manifestare asemănătoare.

Unele manifestări de șovăială ale trupelor de reprimare și mai ales fraternizările, simptom grav, cu tendințe de generalizare, au dezlănțuit în timpul desfășurării răscoalelor aproape adevărate crize politice. Cazul căpitanului I. Brațu în 1888 și „drama de la Stănești” în 1907 au determinat, fiecare, chiar dacă nu în același grad, nu numai inițierea unor măsuri represive de maximă brutalitate, dar și fluturarea ideii de intervenție a unor trupe dinafară pentru „salvarea intereselor țării”.

Formele și mijloacele prin care militarii și-au manifestat simpatia și adeziunea față de lupta țăranimii au rămas în linii mari aceleași — refuz la concentrare, refuz de a trage în țărani etc.

Mișcarea muncitorească și socialistă a exercitat deopotrivă la 1888 și 1907 o substanțială înrîurire asupra conștiinței de clasă a ostașilor, decisivă în unele împrejurări pentru poziția pe care au adoptat-o.

Deosebiri, deși mai puține, sînt totuși pline de semnificații:

Pedepsele aplicate militarilor care au comis acte de insubordonare sînt incomparabil mai grele în 1907 decît la 1888, mergînd pînă la condamnarea la muncă silnică pe viață. Ele reflectă, pe de o parte, temerea crescîndă față de asemenea acte, iar pe de alta, hotărîrea guvernanților de a intimida prin astfel de pedepse pe cei care în vreun fel ar fi intenționat să reediteze atari comportări.

De aici constatarea că în răscoalele din 1888 înregistrăm mai multe acțiuni de sprijinire a țăranimii de către ostași sau de nerăspundere la ordine. Severitatea sancțiunilor din 1907 a generat, fără îndoială, temeri și rețineri. Una din pricini a fost poate și influența ceva mai concretă pe care mișcarea socialistă a exercitat-o în 1888 comparativ cu 1907.

Cu toate acestea, atitudinea armatei întărește caracterul de repetiție generală al răscoalei din primăvara anului 1888 față de marea bătălie de clasă de la începutul secolului nostru.